

پیش بینی میزان آشنایی با اخلاق در فضای مجازی با استفاده از سواد رسانه ای و شایستگی های فناورانه

دکتر مهین چناری*، اعظم شبستانی

گروه علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه قم

(تاریخ دریافت: ۹۸/۰۷/۱۱، تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۹/۱۲)

چکیده

زمینه: با توجه به نقش فضای مجازی در جامعه و قشر نوجوان این پژوهش با هدف "بررسی رابطه سواد رسانه ای و شایستگی های فناورانه با میزان آشنایی با اخلاق در فضای مجازی در بین دانش آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان سوادکوه" انجام شد.

روش: روش این پژوهش همبستگی و جامعه آماری آن دانش آموزان متوسطه دوم شهرستان سوادکوه به تعداد ۹۸۴ نفر بود که مطابق جدول کرجسی مورگان ۲۸۷ نفر از آنان با روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای به عنوان نمونه انتخاب شد. ابزار پژوهش شامل پرسشنامه های سواد رسانه ای، شایستگی های فناورانه و اخلاق در فضای مجازی بود. داده ها با استفاده از همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه با روش ورود مکرر تحلیل شد.

یافته ها: بین سواد رسانه ای و میزان آشنایی با اخلاق در دنیای مجازی دختران متوسطه شهرستان سوادکوه رابطه مثبت وجود دارد. بین شایستگی های فناورانه و میزان آشنایی با اخلاق در دنیای مجازی دختران متوسطه شهرستان سوادکوه رابطه مثبت وجود دارد. بین سواد رسانه ای و شایستگی های فناورانه با اخلاق در دنیای مجازی دختران متوسطه شهرستان سوادکوه رابطه چندگانه وجود دارد و ۷۸/۶ درصد از واریانس اخلاق در دنیای مجازی به وسیله سواد رسانه ای و شایستگی های فناورانه تبیین می گردد. سواد رسانه ای پیش بینی کننده قوی تری برای اخلاق در فضای مجازی است.

نتیجه گیری: با کمک به تقویت و بهبود سواد رسانه ای و شایستگی های فناورانه دانش آموزان می توان زمینه بهبود اخلاق آنان در دنیای مجازی و در نتیجه کاهش آسیب های دنیای مجازی را فراهم کرد.

کلید واژگان: سواد رسانه ای، شایستگی فناورانه، اخلاق، فضای مجازی

سر آغاز

اگر به عنوان وسیله وقت گذرانی، پراکندن اخبار نادرست یا القای موضوعات مخدوش استفاده شوند مضرند، لذا آن چه که می تواند استفاده صحیح از فناوری را تضمین نماید داشتن اخلاق است (۳). اخلاق^۲ به عنوان یکی از ضروری ترین نیازهای جامعه انسانی (۴)، مجموعه خصوصیات روحی و باطنی انسان است که بر هنجارها تاکید دارد (۵) و به حوزه ای از رفتار مربوط می شود که مبتنی بر نظام ارزش ها^۳ است (۶). در کنار مزیت های فناوری اطلاعات و ارتباطات، مخاطرات و چالش های اخلاقی اهمیت یافته و مباحث اخلاقی در این عرصه در سطح بین المللی به صورت جدی مورد توجه قرار گرفته اند.

با پیشرفت های اخیر در زمینه فناوری و اطلاعات، و با توجه به افزایش روزافزون استفاده از فناوری، بحران های اخلاقی جدیدی به وجود آمده است (۱). فضای مجازی^۱ به واسطه فناوری نوین، نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است که در زندگی مردم جا باز کرده است. مردم در سنین و گروه های اجتماعی متفاوت، روزانه نزدیک به چهارصد میلیون نفر در سراسر دنیا از اینترنت استفاده می کنند. یکی از کاربردهای اصلی اینترنت، برقراری ارتباط اجتماعی با دیگران است (۲). واضح است رایانه و اینترنت به عنوان فناوری های نوین ارتباطی برای بهبود زندگی و تسریع در آموزش و پژوهش و تماس، مفید هستند، اما

نویسنده مسئول: نشانی الکترونیکی: mahin.chenari@gmail.com

و ضرورت رعایت اخلاق و از طرفی با توجه به تاثیر شایستگی فناوری بر رعایت اخلاق در دنیای مجازی، محقق قصد دارد بررسی نماید آیا بین شایستگی های فناوری و میزان آشنایی با اخلاق در دنیای مجازی دانش آموزان رابطه وجود دارد؟

روش

پژوهش حاضر از نوع همبستگی و جامعه آماری، دانش آموزان دختر متوسطه دوم مدارس دولتی شهر سوادکوه در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ به تعداد ۹۸۴ نفر بوده که از طریق نمونه گیری تصادفی طبقه ای ۲۷۸ نفر آنان انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش، عبارتند از: پرسشنامه سواد رسانه ای شامل ۲۰ سوال بر اساس طیف ۵ گزینه ای که پایایی آن به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۷ گزارش شده است (۱۹). در پژوهش حاضر نیز پایایی پرسشنامه به همین روش ۰/۸۴ محاسبه شد. پرسشنامه شایستگی فناورانه ۱۵ گویه با طیف ۵ گزینه ای دارد. پایایی و روایی این پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۸۲ و ۰/۸۴ محاسبه شده است (۲۰). پرسشنامه اخلاق در فضای مجازی دارای سه مولفه و ۱۶ سوال با طیف پنج گزینه ای است، روایی پرسشنامه به روش تحلیل عاملی اکتشافی مورد تایید قرار گرفت و پایایی آن به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۷ محاسبه شد. داده ها از طریق همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه با روش ورود مکرر بررسی شده اند.

یافته ها

بر اساس یافته های جدول ۱ ضریب همبستگی بین سواد رسانه ای با اخلاق در دنیای مجازی و نیز بین شایستگی فناورانه با اخلاق در دنیای مجازی مثبت و معنادار است. یافته های جدول ۲، نشان می دهد F مشاهده شده معنا دار بوده و نیز ۷۸/۶ درصد از واریانس اخلاق در دنیای مجازی به وسیله سواد رسانه ای و شایستگی فناورانه تبیین می گردد. طی گام اول، سواد رسانه ای ۶۹/۹ درصد از اخلاق در دنیای مجازی را تبیین نموده است. در گام دوم شایستگی فناورانه به سواد رسانه ای افزوده شده و توان تبیین اخلاق در دنیای مجازی را به ۷۸/۶ درصد رسانده است. در نتیجه سواد رسانه ای پیش بینی کننده قوی تری برای اخلاق در دنیای مجازی است.

مشکل جامعه اطلاعاتی و اینترنت، تنزل ارزش های انسانی و برتری ارزش های فناورانه است به گونه ای که تعداد جرم های اینترنتی^۴ در جهان به طور صعودی در حال گسترش بوده و آمارهای موجود از کشورهای مختلف بر این موضوع تاکید می کند (۷).

پژوهش ها نشان می دهد هرچه آگاهی افراد در خصوص فناوری و دنیای مجازی بیشتر باشد، مخاطرات ناشی از هنجارشکنی^۵ و رعایت نکردن قوانین کمتر می شود (۸). آگاهی از فناوری را قابلیت های فردی^۶ استفاده از فناوری یا شایستگی فناوری^۷ تعریف کرده اند که مجموعه ای از توانایی ها، ادراکات موضوعی^۸ و مهارت هایی است که به موجب آن افراد می توانند از فناوری ها استفاده ای اثربخش، مناسب و بهنجار داشته باشند (۹). شایستگی فناوری باعث می شود مخاطرات استفاده از فناوری های اطلاعاتی کاهش یابد (۱۰). یکی دیگر از مفاهیمی که با ظهور تکنولوژی و انقلاب ارتباطی^۹ رسانه ها، پیدا شد مفهوم سواد رسانه ای^{۱۰} است. سواد رسانه ای یا توانایی بررسی، تجزیه و تحلیل پیام های دریافت شده عبارت است از: توانایی استفاده از مهارت های تفکر انتقادی^{۱۱} و رابطه آن با تمام رسانه ها (۱۱). در پژوهشی نتیجه گرفته شده کاربران با استفاده از سواد رسانه ای در تولید اطلاعات^{۱۲} و پردازش اطلاعات^{۱۳}، فعالیت های انتقادی و فعال، و تجزیه و تحلیل محتوای پیام های سیاسی، پیام های اجتماعی و پیام های اقتصادی شبکه اجتماعی توانمندتر شده اند (۷). برخی پژوهش ها نشان می دهند سواد رسانه ای می تواند نقش موثری در کاهش آسیب های فضای مجازی^{۱۴} و استفاده نقادانه و هوشمندانه از اینترنت داشته باشد (۱۲). علاوه بر این، سواد رسانه ای می تواند در کاهش آسیب های اینترنت موثر باشد (۱۳). نتایج پژوهش ها نشان داده سواد فناوری اطلاعات می تواند موجب افزایش آگاهی بیماران و در نتیجه افزایش سلامت آنان شود (۱۴). همچنین، افراد دارای شایستگی های لازم جهت استفاده از فناوری، اخلاق مربوط به فناوری اطلاعات را رعایت کرده اند (۱۵). نتایج دیگر پژوهش ها نشان داد بالا رفتن قابلیت های فناورانه و آگاهی از فناوری افراد باعث کاهش تاثیر منفی اینترنت می شود (۱۶). صاحب نظران معتقدند بهره مندی افراد از قابلیت های فناورانه و شایستگی های فناوری و سواد رسانه ای عامل کمک کننده ای در حل چالش های فضای مجازی است (۱۷) و بهره مندی افراد از دانش ها و قابلیت های فناوری، موجب افزایش سطح سلامت افراد می شود (۱۸). با توجه به مخاطرات اخلاقی^{۱۵} دنیای مجازی و فناوری های ارتباطی نوین

جدول ۱: همبستگی سواد رسانه ای و شایستگی فناورانه با اخلاق در دنیای مجازی

آماره	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
سواد رسانه ای - اخلاق در دنیای مجازی	۲۷۸	۰/۸۳۴	۰/۰۰۰
شایستگی فناورانه - اخلاق در دنیای مجازی	۲۷۸	۰/۷۲۲	۰/۰۰۰

جدول ۲: رابطه چندگانه سواد رسانه ای و شایستگی فناورانه با اخلاق در دنیای مجازی به روش رگرسیون ورود مکرر

روش	متغیر ملاک	متغیر پیش بین	همبستگی چند گانه	ضریب تعیین	F	بتا	سطح معنی داری
ورود	اخلاق در دنیای مجازی	سواد رسانه ای	۰/۸۸۷	۰/۷۸۶	۵۰۵/۴۳	۰/۳۶۵	۰/۰۰۰
		شایستگی فناورانه			۰/۰۰	۰/۶۲۶	۰/۰۰۰
گام به گام	گام ۱	سواد رسانه ای	۰/۸۳۴	۰/۶۹۶	۶۳۲/۲۲	۰/۸۳۴	۰/۰۰۰
		شایستگی فناورانه			۰/۰۰	۰/۶۲۶	۰/۰۰۰
گام به گام	گام ۲	سواد رسانه ای	۰/۸۸۷	۰/۷۸۶	۵۰۵/۴۳	۰/۳۶۵	۰/۰۰۰
		شایستگی فناورانه			۰/۰۰۰	۰/۳۶۵	۰/۰۰۰

بحث

هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین سواد رسانه ای، شایستگی های فناورانه و میزان آشنایی با اخلاق در فضای مجازی است. یافته ها نشان داد بین سواد رسانه ای و میزان آشنایی با اخلاق در دنیای مجازی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد سواد رسانه ای به تنهایی ۶۹/۹ درصد و همراه با شایستگی فناورانه ۷۸/۶ درصد از اخلاق در دنیای مجازی را تبیین می کند و سواد رسانه ای پیش بینی کننده قوی تری برای اخلاق در دنیای مجازی است. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش های گذشته (۷، ۱۲، ۱۷) مطابقت دارد. پژوهش های قبلی نشان داد کاربران با استفاده از سواد رسانه ای در تولید و پردازش اطلاعات، رویکرد انتقادی به پیام رسانه و تجزیه و تحلیل محتوای پیام های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی شبکه اجتماعی توانمندتر شده (۷)، و با توجه به استفاده روزافزون جوانان از این رسانه تعاملی، سواد رسانه ای می تواند نقش موثری در کاهش آسیب های اجتماعی نوپدید فضای مجازی و استفاده نقادانه از اینترنت داشته باشد (۱۲). نتایج دیگر پژوهش ها نیز بهره مندی افراد از قابلیت های فناورانه و شایستگی های فناوری و سواد رسانه ای را به عنوان عامل کمک کننده در حل این چالش ها معرفی کرده و تاکید داشته اند بین سواد رسانه ای با میزان رعایت اخلاق در فضای مجازی کاربران رابطه وجود دارد (۱۷). بین شایستگی های فناورانه و میزان آشنایی با اخلاق در فضای مجازی نیز رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و ۴۷/۱ درصد از اخلاق فضای مجازی توسط شایستگی فناورانه تبیین می شود که با نتایج پژوهش های قبلی (۱۵، ۱۶، ۱۷) مطابقت دارد. نتایج قبلی بر این نکته تاکید دارند که چنانچه افراد دارای شایستگی های لازم جهت استفاده از فناوری باشند، اخلاق مربوط به فناوری اطلاعات را نیز رعایت خواهند کرد (۱۵).

نتیجه گیری

نتایج پژوهش نشان داد سواد رسانه ای و شایستگی های فناورانه عاملی موثر در بهبود اخلاق فضای مجازی هستند و با تقویت سواد رسانه ای و تلاش برای بهبود شایستگی های فناورانه می توان در پرورش اخلاقی افراد در حوزه فضای مجازی اثرگذار بوده، چالش ها و آسیب های ناشی

از فضای مجازی را کاهش داد و از آنان در برابر مسائل اخلاقی ناشی از فضای مجازی محافظت کرد. از محدودیتهای پژوهش می توان به عدم امکان کنترل متغیرهای مرتبط با اخلاق، نظیر هوش اخلاقی نام برد. پیشنهاد می شود آموزش و پرورش کارگاه های آموزشی در حوزه سواد رسانه ای، شایستگی ها و قابلیت های فناوری برای دانش آموزان و والدین آنان برگزار نموده و نیز مدیران مدارس از مربیان فناوری آموزش دیده بهره گیرند تا زمینه بهبود اخلاقی آنان در فضای مجازی و اینترنت فراهم شده و به کسب شایستگی های فناورانه و سواد رسانه ای کمک شود.

ملاحظه های اخلاقی

در این مقاله، به منظور رعایت امانت داری علمی و احترام به حق معنوی مولفین، منابع مورد استفاده معرفی شده اند.

واژه نامه

1. Cyberspace	فضای مجازی
2. Ethics	اخلاق
3. Human values	ارزش های انسانی
4. Internet crimes	جرم های اینترنتی
5. Breaking the norm	هنجار شکنی
6. Individual capabilities	قابلیت های فردی
7. Technological competence	شایستگی فناوری
8. Thematic perceptions	ادراکات موضوعی
9. Communication revolution	انقلاب ارتباطی
10. Media literacy	سواد رسانه ای
11. Critical thinking	تفکر انتقادی
12. Producing information	تولید اطلاعات
13. Information processing	پردازش اطلاعات
14. Cyberspace's damages	آسیب های فضای مجازی
15. Ethical challenges	مخاطرات اخلاقی

References

1. Esmailirad M, Ahmadi F. (2019). The relationship between online social network addiction and

- knowledge processes in ARAK's justice. *Journal of Information Technology Management*; 7(3): 493-510. (In Persian) .
11. Nasiri B, Bakhshi B, Hashemi SM. (2012). The importance of teaching media literacy in the 21st Century. *Media Studies*; 7(3): 157-166. (In Persian).
 12. Taghizadeh a. (2012). Promoting media literacy to reduce emerging cyberspace. Tehran/Iran: 1st National Congress on Emerging Cyberspace. (In Persian) .
 13. Taghizadeh A, Taghizadeh M. (2012). The role of media literacy in reducing internet-based social violence. Lorestan/Iran: Silent Assault Conference. (In Persian) .
 14. Sadoughi F, Ahmadi M, Gohari M, Rangrez Jeddi F. (2010). The role of information technology literacy in personal health: patients' perspectives. *Health Management*; 13 (40): 31-40. (In Persian) .
 15. Dhal RJ. (2016). Ethics of information technologies in knowledge society. UK: Journalism and Mass Communication.
 16. Drago E. (2015). The effect of technology on face-to-face communication. *Undergraduate Research in Communications*; 6 (1): 13-19.
 17. Mukherjee SR. (2013). Ethical and societal challenges of the information society, world commission on the ethics of scientific knowledge and technology. Bratislava/Slovakia: 8th Ordinary Session.
 18. Ortiz E, Clancy CM. (2003). Use of information technology to improve the quality of healthcare in the United States. *Health Services Research*; 38(2).
 19. Falsafi GH. (2014). Investigating the relationship between media literacy and lifestyle (Case Study): Adolescents 15 to 18 years old, high school district 6 Tehran. [MA Thesis]. Teharn: East Branch of Islamic Azad University . (In Persian) .
 20. Tavanaei M. (2015). The relationship between technological competence and computer self-efficacy among students of Ahvaz Islamic Azad University. [Ma Thesis]. Dezful: Islamic Azad University. (In Persian).
 - psychological disorders. *Ethics in Science and Technology*; 14(2):31. (In Persian) .
 2. Zandovanian A, Zeynolabedini Z. (2016). Relationship between computer literacy and virtual social networking experience among female students of Yazd University. *Higher Education Letter*; 9(33): 63-81. (In Persian) .
 3. Pourghahremani B. (2012). Computer ethics, its principles and rules from the perspective of Islam and international regulations. *Jurisprudence and Principles of Islamic Law*; 4(12-13): 75-93. (In Persian) .
 4. Ghadimi A, (2019). A comparison of centers for ethics in science and technology in America, England, China and India. *Ethics in Science and Technology*; 14(3): 22. (In Persian) .
 5. Chaparak A, Mousavi A, Alesti K. (2019). What is the ethics of science and technology? *Ethics in Science and Technology*; 14(3):3. (In Persian) .
 6. Razizadeh A, Mosavi Gilani S R, Minaie B. (2015). Virtual space of the computer games and the possibility of choosing ethical options. *Research Quarterly in Islamic Ethics*; 8(29): 7-20. (In Persian) .
 7. Behserami SH, Sadegh Esfahani H, Nyazmand MR. (2015). The Role of media literacy in optimizing the use of social media and providing solutions to promote users' media literacy: A case study of Facebook Social Network. Tehran/Iran: Eighth National Conference of Adca: Social Networks in Information Centers. (In Persian) .
 8. Yang S, Wang B, Lu Y. (2016). Exploring the dual outcomes of mobile social networking service enjoyment: The roles of social self-efficacy and habit. *Computers in Human Behavior*; 64: 486-496.
 9. Laeeq Khan M, Yvette Wohn D, Ellison NB. (2014). Actual friends matter: An internet skills perspective on teens'informal academic collaboration on Facebook. *Computers & Education*; 79: 138-147.
 10. Esfandani R, Ali Miri M. (2015). Investigation the effect of information technology competency on